

JOANNA NOWOSIELSKA-SOBEL

Uniwersytet Wrocławski

ORCID [0000-0002-8914-4988](https://orcid.org/0000-0002-8914-4988)

BARBARA TECHMAŃSKA

Uniwersytet Wrocławski

ORCID [0000-0002-0319-1776](https://orcid.org/0000-0002-0319-1776)

KAROL SANÓJCA

Uniwersytet Wrocławski

ORCID [0000-0001-8630-0589](https://orcid.org/0000-0001-8630-0589)

PRACOWNICY INSTYTUTU HISTORYCZNEGO UNIwersytetu WROCLAWSKIEGO WOBEC WYZWAŃ NAUCZANIA ZDALNEGO

EMPLOYEES OF THE HISTORICAL INSTITUTE OF THE UNIVERSITY OF WROCLAW IN THE FACE OF CHALLENGES OF DISTANCE LEARNING

ABSTRAKT: W artykule omówiono wyniki sondażu przeprowadzonego wśród pracowników Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, a badającego doświadczenia związane z nauczaniem zdalnym podczas pandemii (semestr zimowy 2021/2022). Podniesiono kwestię jakości nauczania i możliwości osiągnięcia efektów uczenia zapisanych w sylabusach prowadzonych przedmiotów. Przy tej okazji starano się też dokonać diagnozy satysfakcji, potrzeb i oczekiwań pracowników Instytutu. Nie tylko zbadano doświadczenia edukacji zdalnej, ale również porównano ją ze stacjonarną formą nauczania sprzed pandemii. Ankieta wykazała pewne niedociągnięcia w wyposażeniu sprzętowym, a także w umiejętnościach technicznych. Mimo ogólnie krytycznego stosunku do zdalnej formy nauczania zauważano też jej pozytywne i pożyteczne elementy edukacyjne, a także zgłaszano propozycje mobilizowania studentów różnymi dodatkowymi aktywnościami.

SŁOWA KLUCZOWE: edukacja zdalna, historycy, Instytut Historyczny UW, ankieta

ABSTRACT: The article discusses the results of a survey conducted among employees of the Historical Institute of the University of Wrocław and examining experiences related to distance learning during the pandemic (winter semester 2021/2022). The issue of the quality of teaching and the possibility of obtaining learning outcomes included in the

syllabuses of the subjects was raised. On this occasion, efforts were made to diagnose the satisfaction, needs and expectations of the employees. The study covered not only the experience of remote education, but also its comparison with the classroom form of teaching before the pandemic. The survey highlighted some gaps in the equipment as well as technical skills. Despite the generally critical attitude towards remote learning, its positive and useful educational elements were also noticed, and proposals were made to mobilize students with various additional activities.

KEYWORDS: distance learning, historians, Historical Institute of the University of Wrocław, survey

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-1 postawiła przed edukacją na wszystkich poziomach kształcenia liczne wyzwania. Prowadzenie w roku akademickim 2020/2021 i 2021/2022 przez wiele miesięcy zajęć w trybie online w znaczącym stopniu zmieniło kształt dydaktyki uniwersyteckiej. Oprócz indywidualnych doświadczeń interesujące było, jak ta forma kształcenia postrzegana jest w skali makro (choć wciąż w ograniczonej skali jednego instytutu). Dlatego członkowie zespołów prowadzących ewaluację w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego¹ przygotowali rozbudowaną ankietę składającą się z 39 pytań (większość miała charakter zamknięty, natomiast kilka ostatnich pozwalało na swobodne wypowiedzi respondentów). Średni czas jej wypełnienia wyniósł 27 minut. Badanie przeprowadzono w lutym 2022 roku, a dotyczyło ono charakterystyki zajęć w semestrze zimowym roku akademickiego 2021/2022 (semestr rozpoczęty został w trybie stacjonarnym, lecz od 13 grudnia 2021 r. decyzją władz dziekańskich zmieniono ich formułę zajęć na zdalne)². Ankieta, przeprowadzona przy użyciu formularza MS Forms, miała charakter dobrowolnie imienny – swoje dane można było ewentualnie podać w ostatnim punkcie (kilka osób skorzystało z tej możliwości). Celem badania było uzyskanie wiedzy na temat postrzegania relacji pomiędzy edukacją stacjonarną i zdalną oraz zbadanie wpływu zajęć zdalnych na uzyskiwane efekty nauczania. Chodziło nie tyle o postrzeganie zdalnej formy

¹ Zespół ds. Jakości Kształcenia IH oraz Zespół ds. Oceny Jakości Kształcenia w Instytucie Historycznym.

² Zarządzenie nr 19/2021 Dziekana Wydziału Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 8 grudnia 2021 r., https://wnhip.uni.wroc.pl/content/download/55015/285622/file/Zarz%C4%85dzenie%20Dziekana%20nr%2019_2021%20studia%20zdalne_v2.pdf [dostęp 20.06.2022].

edukacji (ewaluację w tym zakresie prowadziły Centrum Kształcenia na Odległość UWr oraz Uczelniany Zespół ds. Jakości Kształcenia), ale przede wszystkim o kwestię jakości tego nauczania i możliwości uzyskania efektów uczenia zapisanych w sylabusach prowadzonych przedmiotów. Przy tej okazji starano się też dokonać diagnozy satysfakcji, potrzeb i oczekiwań pracowników naszego instytutu. Co ważne, badaniu poddano nie tylko doświadczenia w związku z pracą zdalną, ale również nauczaniem stacjonarnym sprzed pandemii.

W ankiecie wzięły udział 22 osoby (16 pracowników samodzielnych i 6 adiunktów). Ankietę rozesłano do 64 osób, tak więc odsetek odpowiedzi w grupie profesorów i doktorów habilitowanych wyniósł 36%, a w grupie pracowników niesamodzielnych 15%. Dość trudna jest ocena, czy uzyskany procent odpowiedzi należy uznać za satysfakcjonujący. Wydaje się jednak, że fakt, iż ok. 2/3 pracowników Instytutu Historycznego nie zechciało (zapewne z różnych, nieznanych powodów) wypowiedzieć się na tematy będące podstawą bieżącej działalności dydaktycznej, nie napawa raczej optymizmem i może być jednym z negatywnych efektów edukacji online.

Analizę konkretnych pytań należy rozpocząć od stwierdzenia, że wszyscy respondenci swoje zajęcia zdalne prowadzili korzystając z platformy E-EDU lub usługi Microsoft Office 365 w czasie rzeczywistym. Formułę hybrydową zajęć³ deklarowała trójka respondentów (14%). Natomiast wśród wykorzystywanych do prowadzenia zajęć zdalnych narzędzi informatycznych wymieniano MS Forms (11 razy), OneDrive (6 razy) oraz inne – m.in. Zoom i Google Meet (5 razy).

Ciekawe wyniki przyniosło pytanie o sylabusy dla przedmiotów/modułów prowadzonych w semestrze zimowym roku akademickiego 2021/2022. Dwanaście osób zadeklarowało, że uwzględniło w nich ewentualną konieczność zmiany formy zajęć, natomiast dziesięcioro respondentów nie zrobiło tego. Dość podobnie wyglądała kwestia korekt efektów uczenia w związku ze zmianą formy zajęć na zdalną – 9 osób uznało to za konieczne, a 13 nie widziało takiej potrzeby. Być może trójka respondentów, którzy w kolejnym pytaniu zaznaczyli konieczność dokonania korekt efektów kształcenia wynikającą ze zmiany formy zajęć na

³ Zajęcia hybrydowe – zajęcia prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, w ramach których spotkania prowadzone stacjonarnie są transmitowane na żywo, a ich zapis dostępny jest dla uczestników zajęć za pośrednictwem platformy E-EDU lub narzędzi zawartych w pakiecie MS Office 365. Definicja zgodna z zarządzeniem nr 116/2020 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 3 września 2020 r.

zdalną, to osoby, które nie zrobiły tego na początku semestru, ale po przeprowadzeniu kilku zajęć zdalnych uznały, że taka modyfikacja jest konieczna.

Kolejna grupa pytań (pytania 10–13) dotyczyła porównania zaangażowania i aktywności studentów w kontekście edukacji stacjonarnej i zdalnej.

Tabela 1. Zaangażowanie i aktywność studentów podczas edukacji stacjonarnej i zdalnej

Ocena respondenta	Zaangażowanie				Aktywność			
	Stacjonarnie		Zdalnie		Stacjonarnie		Zdalnie	
Bardzo dobrze	7	31,8%	1	4,4%	8	36,4%	0	0,0%
Dobrze	13	59,1%	10	45,6%	12	54,5%	11	50,0%
Dostatecznie	2	9,1%	9	40,9%	2	9,1%	8	36,4%
Niedostatecznie	0	0,0%	2	9,1%	0	0,0%	3	13,6%

W pytaniach o zaangażowanie i aktywność studentów podczas zajęć stacjonarnych i online widoczna jest wyraźna dominacja korzyści płynących z tej pierwszej formy nauczania. Różnica widoczna jest wyraźnie po zsumowaniu ocen – odsetek tych bardzo dobrych i dobrych w odniesieniu do nauczania stacjonarnego wyniósł powyżej 90%, natomiast podobny odsetek w odniesieniu do nauczania zdalnego ma suma ocen tylko dobrych i dostatecznych. Również liczba odpowiedzi „niedostatecznie” znacząco wyższa jest przy nauczaniu zdalnym niż stacjonarnym.

Tabela 2. Ocena jakości kontaktów z prowadzącymi

Ocena respondenta	Zaangażowanie			
	Stacjonarnie		Zdalnie	
Bardzo dobrze	11	50,0%	4	18,2%
Dobrze	11	50,0%	4	18,2%
Dostatecznie	0	0,0%	10	45,5%
Niedostatecznie	0	0,0%	4	18,2%

W pytaniach 14 i 15 respondenci zostali zapytani o ocenę jakości zajęć zdalnych i stacjonarnych i stopień zaangażowania w nie studentów. Ocenili, że jakość kontaktów ze studentami podczas spotkań stacjonarnych jest zdecydowanie lepsza. Zaangażowanie studentów w zajęcia odbywane w instytucie za bardzo dobre

i dobre uznało 100% respondentów. W wypadku zajęć zdalnych na tym samym poziomie oceniło je jedynie 36,4% ankietowanych.

Odpowiedzi respondentów na powody tak niskiej oceny edukacji zdalnej zdają się dość typowe: prowadzącym przede wszystkim przeszkadzał brak kontaktu wzrokowego (m.in. spowodowany niewłączoną kamerą) i tym samym brak widocznych reakcji (interakcji) studentów podczas wykładów. Spotkania przypominały rozmowy telefoniczne, nie istniała możliwość kontaktu niewerbalnego. Podkreślanym problemem były trudności w wywołaniu aktywności podczas ćwiczeń (zwłaszcza przy jednoczesnym wykorzystywaniu prezentacji). Trudno było o twórczą dyskusję na zajęciach. Ze względów technicznych niezbędne było wprowadzenie kolejności zabierania głosu, a tworzenie listy chętnych niszczyło dynamikę dyskusji i redukowało zainteresowanie studentów udziałem w zajęciach. Według odpowiadających niełatwo też było ocenić przygotowanie studentów do zajęć – podczas ich trwania mogli na bieżąco poszukiwać informacji w internecie. Zauważono też niskie umiejętności studentów posługiwania się narzędziami MS Teams, a także problemy techniczne (niska jakość połączenia internetowego po stronie studentów). Nie zawsze byli oni zaangażowani w zajęcia, zdarzało się, że w trakcie ich trwania wykonywali inne czynności (np. prowadzili auto). Znacznie lepiej przedstawiała się kwestia kontaktu prowadzących ze studentami poza zajęciami (m.in. konsultacje, korespondencja mailowa). W odpowiedzi na to pytanie nie widać było znaczących różnic między edukacją stacjonarną a zdalną, a nawet liczba odpowiedzi „dobrze” i „bardzo dobrze” wygląda korzystniej dla formuły zdalnej. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że konsultacje miały charakter indywidualny i nie sposób było ukryć się w tłumie. Najczęściej studenci mieli wówczas włączone kamery i rzadziej pojawiały się „zakłócenia zewnętrzne”.

Tabela 3. Ocena kontaktu prowadzących ze studentami poza zajęciami

Ocena respondenta	Kontakt ze studentami poza zajęciami			
	Stacjonarnie		Zdalnie	
Bardzo dobrze	7	31,8%	11	50,0%
Dobrze	11	50,0%	10	45,5%
Dostatecznie	2	9,1%	1	4,5%
Niedostatecznie	2	9,1%	0	0,0%

Także w ocenie systematyczności pracy i terminowości w wykonywaniu i oddawaniu zadań nauczanie stacjonarne wypada lepiej. Systematyczność studentów na poziomie dobrym i bardzo dobrym w edukacji stacjonarnej ocenia 81,8% respondentów, a w zdalnej 45,4%. Lepiej było z terminowością, ale również i tutaj edukacja stacjonarna była wyżej oceniana niż zdalna (odpowiednio 77,2% i 63,6%).

Tabela 4. Systematyczność i terminowość pracy studentów

Ocena respondenta	Systematyczność				Terminowość			
	Stacjonarnie		Zdalnie		Stacjonarnie		Zdalnie	
Bardzo dobrze	4	18,2%	1	4,5%	3	13,6%	3	13,6%
Dobrze	14	63,6%	9	40,9%	14	63,6%	11	50,0%
Dostatecznie	4	18,2%	8	36,4%	5	22,7%	7	31,8%
Niedostatecznie	0	0,0%	4	18,2%	0	0,0%	1	4,5%

Po przeanalizowaniu stopnia realizacji funkcji wychowawczych w systemie zajęć stacjonarnych i zdalnych okazało się, że różnice nie są znaczące, a nawet tym razem korzystniej wypadło nauczanie zdalne. Zwykle jednak, jak można zakładać, pojawiające się problemy rozwiązywane są w trakcie indywidualnych spotkań i rozmów, a te jednak odbywają się przy włączonej kamerze i z widocznym zaangażowaniem obydwu stron.

Tabela 5. Realizacja funkcji wychowawczych w systemie zajęć stacjonarnych i online

Ocena respondenta	Funkcje wychowawcze			
	Stacjonarnie		Zdalnie	
Tak	7	31,8%	11	50,0%
Nie	11	50,0%	10	45,5%
Trudno powiedzieć	2	9,1%	1	4,5%
Niedostatecznie	2	9,1%	0	0,0%

Kolejna grupa pytań (od 25 do 28) miała na celu ocenę współdziałania promotorów z seminarzystami (a więc pytania te skierowane były tylko do pracowników samodzielnych, będących opiekunami prac dyplomowych).

Tabela 6. Ocena współdziałania promotorów z seminarzystami

Ocena respondenta	Jakość kontaktów				Regularność kontaktów			
	Stacjonarnie		Zdalnie		Stacjonarnie		Zdalnie	
Bardzo dobrze	9	56,3%	6	37,5%	8	50,0%	4	25,0%
Dobrze	6	37,5%	7	43,8%	8	50,0%	10	62,5%
Dostatecznie	1	6,3%	3	18,8%	0	0,0%	2	12,6%
Niedostatecznie	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%

Lepiej oceniany był stacjonarny kontakt seminarzystów z promotorami (uwzględniając poziom odpowiedzi dobrych i bardzo dobrych, stosunek wynosił ok. 94% do 82% w przypadku jakości i 100% do 87,5% jeżeli chodzi o regularność). Przynajmniej problem pojawiać się może na seminariach liczniejszych, wieloosobowych (sytuacja analogiczna jak na ćwiczeniach). Zapewne kontakt między promotorem a studentem zaobserwować można na spotkaniach w małych grupach czy indywidualnych.

Ważny czynnik, zwłaszcza przy pracy zdalnej, stanowi oprzyrządowanie informatyczne i umiejętności techniczne użytkownika. Własne umiejętności obsługi programów do nauki zdalnej trzej respondenci ocenili celująco, bardzo dobrze – żaden, dobrze – 15, a czterech jako dostateczne. Nikt nie uznał, że są one niedostateczne. Warto byłoby zapytać studentów, czy w podobny sposób oceniliby umiejętności swoich prowadzących. Równie dobrze oceniają respondenci stan wyposażenia domowego gabinetu w aparaturę niezbędną do prowadzenia zdalnej nauki: trzy osoby uznały go za celujący, cztery za bardzo dobry, dziesięć – dobry, a pięć za dostateczny. Tu także nikt nie ocenił tego stanu jako niedostatecznego. Było to tym istotniejsze, że w miesiącach pracy zdalnej zajęcia prowadzone były przede wszystkim z domów i dominowało wykorzystywanie własnego sprzętu, gdyż na pytanie o częstotliwość wykorzystywania infrastruktury informatycznej instytutu do prowadzenia nauki zdalnej zaledwie dwie osoby odpowiedziały, że wykorzystywały ją zawsze lub często, sześć czyniło to sporadycznie, a aż 14 osób nigdy z niej nie korzystało.

Trzy pytania ankietowe (32–34) miały za zadanie zbadać zakres wsparcia informatycznego ze strony uczelni. Większość respondentów nie korzystała z oferty szkoleń Centrum Kształcenia na Odległość UW (59,1%). Nisko oceniono stan wsparcia informatycznego ze strony uczelni w okresie nauczania zdalnego: nikt

nie ocenił go na celujący, za bardzo dobry uznały go dwie osoby, dobry – osiem, dostateczny – sześć, a również sześć określiło go jako niedostateczny. W tej kwestii uczestnicy ankiety mogli też sformułować swoje oczekiwania w zakresie wsparcia informatycznego, zgłaszając własne postulaty. Dostrzegano potrzebę lepszej komunikacji z instytucyjnymi informatykami oraz z Działem Usług Informatycznych (DUI). Uznawano, że szkolenia organizowane przez Centrum powinny być bardziej dostosowane do potrzeb pracowników (określano je czasem jako „bezużyteczne”). Doceniano natomiast filmiki przygotowywane na innych uczelniach. Domagano się wsparcia w zakresie obsługi MS Teams i usprawnienia tego narzędzia pod kątem korelacji z systemem USOS. Sugerowano też, że lepsze byłoby przejście na inne komunikatory (np. Zooma).

Dość często pojawiały się narzekania na niskie parametry sieci bezprzewodowej w obu budynkach instytutu, fatalne wi-fi, brak wyposażenia sprzętu służbowego w kamerki i mikrofony (zasadniczo przestarzały sprzęt), oraz brak choć jednej sali, która pozwoliłaby na przeprowadzanie zajęć hybrydowych. Poprawę jakości edukacji zdalnej można byłoby też osiągnąć poprzez inne działania (poza kwestiami informatycznymi). W kolejnym pytaniu otwartym (35) także poproszono więc o zgłaszanie własnych propozycji. Oprócz wyrażanej chęci powrotu do zajęć stacjonarnych i kolejny raz podkreślonej konieczności likwidacji problemów technicznych (pojawiały się tu m.in. propozycje uzyskania dofinansowania ze źródeł zewnętrznych lub od rektora i tym samym wypożyczania sprzętu uczelnianego) postulowano stworzenie swego rodzaju regulaminu prowadzenia zajęć na MS Teams (konieczność włączania kamery, zakaz używania smartfonu). Uważano, że konieczne jest stworzenie, przy istotnym wsparciu pracowników biblioteki, tzw. bazy publikacji (skany w formacie PDF z tematyką zajęć, do których dostęp mieliby i pracownicy, i studenci). Podkreślano potrzebę większego dostępu do bibliotek cyfrowych oraz uzyskania dofinansowania na organizację zajęć wyrównawczych, które zniwelowałyby problemy kontaktów online, a w przypadku studentów historii nauczyłyby ich pracy ze źródłami historycznymi.

Ciekawe z punktu widzenia autorów ankiety były odpowiedzi na pytanie o różnice w metodach pracy w systemie nauczania zdalnego i na zajęciach stacjonarnych. Udzielane odpowiedzi były różnorodne – od stwierdzenia, że „w znacznym zakresie”, do stwierdzenia, że nie było różnic w prowadzeniu zajęć zdalnych i stacjonarnych (ewentualnie wskazywano, że nastąpiło tylko „przesunięcie akcentów”). Niektórzy respondenci podkreślali konieczność zmian formy pracy

– częstszego wykorzystywania pracy w grupach lub zadań indywidualnych uwzględniając specyfikę danych zajęć. Dostrzegano konieczność szerszego wykorzystania środków wizualnych (prezentacje, środki ikonograficzne, filmy), choć pojawiały się też uwagi, że prowadzący stosują bierne metody i środki, które służą jedynie przyswajaniu wiedzy, a nie motywowaniu do dyskusji. Podkreślano również, że w przypadku kolokwiów istnieje konieczność zmiany sposobu ich przeprowadzania, a tym samym nabycia umiejętności tworzenia testów i formularzy umożliwiających zdalne sprawdzanie wiedzy. Nie brakowało uwag, że praca zdalna ogólnie obniża motywację i stopień zaangażowania w zajęcia. Pojawiały się też wypowiedzi dość ogólnikowe, na przykład, że pytanie o różnice w stosowaniu metod „jest retoryczne – przecież każdy widzi i wie!”.

Trzy ostatnie pytania ankiety (37–39) miały charakter otwarty i pozwalały na swobodne wypowiedzi respondentów na temat poszerzania kompetencji, propozycji katalogu „dobrych praktyk”, a także innych refleksji, na które nie było miejsca w ankiecie. W tych miejscach osoby, które zechciały wypełnić ankietę, obszernie podzieliły się swoimi uwagami i refleksjami. Na pytanie o poszerzenie kompetencji warsztatowych (m.in. technicznych, pedagogicznych, zarządzania zespołem) związanych z zdalną formą nauczania wypowiedziało się 17 osób (77,3%), a 11 osób (50%) dopisało własne uwagi spoza pytań ankietowych. Bardzo dobrze świadczy to o poważnym podejściu do ankiety (choć tego typu badań pojawia się obecnie sporo).

W odpowiedziach pojawiały się sporadyczne stwierdzenia, że respondenci nie nabyli żadnych nowych kompetencji. Niektórzy z form pracy zdalnej korzystali już wcześniej, nie było więc to dla nich *novum*. Większość jednak podkreślała, że poszerzyła swoje kompetencje „techniczne” związana z obsługą komputera, a przede wszystkim programów i platform wykorzystywanych podczas pracy zdanej, nabyła też umiejętności tworzenia innego rodzaju testów służących kontroli i sprawdzaniu wiedzy (i tym samym ocenie studentów). Zwracano uwagę na potrzebę wsparcia studentów w trudnym okresie izolacji i kontaktu tylko za pośrednictwem komputera (m.in. powstania Centrum Pomocy Uniwersyteckiej czy umożliwienia kontaktu ze specjalistami od depresji). Podkreślano, że w kontaktach ze studentami nastąpiło „skonkretyzowanie” komunikacji – pojawił się prosty, jasny przekaz. Zwrócono także uwagę na rozluźnienie kontaktów międzyludzkich w pracy. Uznano, że praca siedząca, zdalna, nie pozostała bez wpływu na stan zdrowia (i nie chodziło wyłącznie o zdrowie psychiczne). Pojawiła się też sarkastyczna uwaga, że nastąpił „przyrost kompetencji z zakresu generowania procedur, norm i papierologii”.

Większość osób wyrażała niechętny stosunek do nauczania zdalnego, choć pojawiła się sugestia, że ankieta została przeprowadzona po to, aby podkreślić walory właśnie tej formy kształcenia (autorzy ankiety nie zgadzają się z tą sugestią). Nie zabrakło opinii, że są sytuacje kiedy nauczanie online jest jedyną opcją i powinno być wprowadzone wcześniej, aby przyspieszyć walkę z pandemią. Dostrzegano różnice w pracy zdalnej w zależności od tego czy zajęcia prowadzono z grupą poznaną wcześniej w instytucie, czy z taką, z którą pierwszy kontakt nastąpił dopiero podczas zajęć zdalnych. Zauważono, że aktywność niektórych studentów wzrastała podczas zajęć zdalnych.

Zwrócono uwagę potrzeby na przykład wewnętrznych szkoleń (lepiej radzący sobie z narzędziami informatycznymi mogą szkolić pozostałych pracowników instytutu). Narzekano, że zmiana formy zajęć zdeorganizowała ich prowadzenie (w przypadku niektórych zajęć konieczny był zakup licencji na oprogramowanie, a proces ten był długotrwały). Powtarzała się opinia, że należy zachować możliwość organizowania zdalnych wykładów, oraz że konwersatoria i seminaria mają sens tylko stacjonarnie (ze względu na większą aktywność uczestników i lepszy kontakt ze studentami). Konwersatoria zdalne to tylko „substytut prawdziwych zajęć”. Potwierdzeniem niższych efektów kształcenia po zajęciach zdalnych są zdaniem niektórych respondentów słabsze wyniki egzaminów i kolokwiiów.

W ostatnim pytaniu respondenci zostali poproszeni o podanie przykładów dobrych praktyk pozwalających na usprawnienie sposobu prowadzenia zajęć zdalnych, ale też zmotywowanie studentów do udziału w zajęciach (najlepiej aktywnego). Uwagi te można potraktować jako swego rodzaju podsumowanie ankiety. Po pierwsze, prowadzący chcieliby wiedzieć, czy studenci rzeczywiście uczestniczą w zajęciach, czy tylko się na nie zalogowali; dlatego pojawiła się propozycja, aby sprawdzić, czy w momencie zakończenia zajęć rzeczywiście wszyscy studenci się wylogowali. Innym sposobem byłoby kilkakrotne sprawdzanie obecności (a także tworzenie protokołów), aby upewnić się, że uczestnicy są obecni podczas całego spotkania (innym rozwiązaniem była prośba o odezwanie się). Nie jest rzeczą łatwą podczas zajęć zdalnych (na co już wcześniej zwracano uwagę) zorientować się, na ile studenci są przygotowani do zajęć. Na pewno zamieszczanie skanów literatury na E-EDU dałoby możliwość sprawdzenia, kto ze studentów przynajmniej otworzył plik, czyli zainteresował się problematyką spotkania. W celu aktywizacji studentów podczas samych zajęć można zaś wykorzystać możliwości, które daje MS Teams, czyli tworzyć wirtualne pokoje w celu opracowywania

tematów w grupach czy przygotowania się do debaty. Studentom trudniej jest wtedy „ukryć się”. Uczestnicy mocniej angażują się w zajęcia, kiedy wykład czy inna forma zajęć jest wzbogacana materiałem ilustracyjnym (wizualizuje). Pojawiła się też opinia, że warto wykorzystać zalecenia opracowane wprawdzie dla szkoły podstawowej, niemniej jednak w dużym stopniu przydatne także podczas zajęć ze studentami:

- *Nie zapominajcie o powitaniu i pożegnaniu.*
- *Dobre przygotowanie. Niezwykle ważne jest, by podczas rozmowy z nauczycielem mieć przy sobie niezbędne potrzebne do dyskusji materiały.*
- *Warto przed rozpoczęciem wybrać odpowiednie miejsce, by tło za naszymi plecami było bez niespodzianek typu np. niepościelone łóżko.*
- *Ważne jest przyjęcie odpowiedniej pozycji ciała, najlepiej siedzącą za biurkiem. Należy też pamiętać o tym, by się nie garbić!*
- *Dobra prezencja. Zadbaj o schludny strój, pamiętaj – jesteś w szkole.*
- *Bądź punktualny! Spóźnienie na lekcję online jest takim samym nietaktem, jak na normalną lekcję.*
- *Mowa ciała: unikaj nadmiernej gestykulacji, nie baw się długopisem oraz nie rysuj na swoich notatkach.*
- *Mów spokojnym, wyważonym głosem, staraj się być zrozumiany, bądź wyrozumiały dla innych.*
- *Żadnych rozpraszaczy wokół: piesków, kotków, chomików i innych naszych kochanych zwierzątek. Wszyscy kochamy naszych milusińskich, ale pamiętajcie, że na lekcji mogą się pojawić tylko przy wyraźnej zgodzie nauczyciela.*
- *Wyłącz telewizor, radio, wycisz dzwonek telefonu.*

Ponadto pamiętajcie:

- *nie nadużywamy wielkich liter,*
- *unikamy nadmiernego stosowania emotikonek, skrótów,*
- *formułujemy jasne i zwięzłe tematy maili,*
- *nie publikujemy zbędnych treści,*
- *pomagamy sobie wzajemnie w odnalezieniu zadań, wiadomości,*
- *inspirujemy i motywujemy się wzajemnie⁴.*

⁴ Netykieta, czyli savoir-vivre podczas zdalnej edukacji, <https://www.sp1.ilawa.pl/2020/11/16/netykieta-czyli-savoir-vivre-podczas-zdalnej-edukacji/> [dostęp 20.06.2022].

Zgłaszano też inne propozycje mobilizowania studentów różnymi aktywnościami dodatkowymi z wykorzystaniem narzędzia „zadania” lub poprzez proszenie wybranych osób o przygotowanie wypowiedzi na zajęcia. Za wskazane uznano zadawanie drobnych, indywidualnych prac (np. sformułowania definicji, podania przykładu ilustrującego problem, omówienia źródła), gdyż osobista odpowiedzialność i poświęcenie własnego czasu na przygotowanie zadania dla pozostałej części grupy, przekładała się na większe zaangażowanie studenta podczas całych zajęć. Student był wówczas skupiony, skoncentrowany, oczekiwał na wykorzystanie jego „zadania”, a jednocześnie brał aktywny udział w dyskusji. W ankietach zamieszczono także zestaw porad dotyczących form sprawdzania wiedzy. Zasadniczo wyrażano akceptację dla testów na MS Forms, oceniając je jako bardzo wygodne i skuteczne, ale pod warunkiem, że zadawane pytania są proste pytania, a czas na odpowiedzi – krótki. Zbyt długi czas skutkowało wspieraniem się danymi z internetu lub wypełnianiem testu grupowo, z wykorzystaniem kontaktu telefonicznego czy poprzez portale społecznościowe. Często podkreślano też, że niestety może nie najlepszą, ale konieczną rzeczą było wywoływanie studentów do odpowiedzi. Bez tego zajęcia pozbawione byłyby charakteru konwersatorium, a przy okazji można w ten sposób sprawdzać zaangażowanie uczestników w zajęcia. Warunkiem osiągnięcia pozytywnych efektów było zapewnienie studentom literatury dostępnej online albo przesyłanej w formie skanów. Zauważano wprawdzie, że „[r]obimy z nich w ten sposób trochę inwalidów bibliotecznych, ale skoro wprowadzamy zajęcia zdalne i każemy ludziom zostawać w domu, to jak możemy wymagać od nich przesiadywania w bibliotece?”.

Wnioski płynące z przeprowadzonej ankiety zostały przedstawione dyrekcji Instytutu Historycznego, a także omówione podczas jednej z rad instytutu. Wydaje się, że wiedza pozyskana z badania powinna być wykorzystana w przyszłości (oby jednak nie w sytuacji potrzeby przejścia na zdalną formę nauczania po raz kolejny). Na pewno ujawniły się pewne słabości wyposażenia sprzętowego, kompetencji technicznych i wsparcia (zarówno technicznego jak i metodycznego). Pandemia uświadomiła wszystkim, co zresztą wyraźnie widoczne w odpowiedziach respondentów, że pewne lekcje z edukacji online są pozytywne i pożyteczne, a więc warto je rozwijać, uwidoczniły się też jednak słabości i okazało się, jak ważne są kontakty międzyludzkie bez pośrednictwa komputera i internetu.

Ankieta przeprowadzona wśród pracowników Instytutu Historycznego wpisuje się w szerszy trend badań doświadczeń związanych z nauczaniem zdalnym

podczas pandemii na polskich uczelniach⁵. Koresponduje on także z ankietowaniem nauczycieli akademickich na Uniwersytecie Wrocławskim zimą 2022 r. odnośnie kształcenia na odległość (raport w opracowaniu). Co prawda badania przeprowadzone w Instytucie Historycznym miały znacznie skromniejszy wymiar, ale pozyskane informacje mogą okazać się pomocne nie tylko w (miejmy nadzieję!) teoretycznej perspektywie powrotu do nauczania zdalnego, ale również do ewentualnej modyfikacji programów i form kształcenia na poszczególnych kierunkach prowadzonych przez tę jednostkę. Prezentowany artykuł winien także stać się głosem w sprawie dyskusji nad doposażeniem instytutu w niezbędny sprzęt komputerowy wraz z oprzyrządowaniem oraz sprawnie i efektywnie działający internet, które powinny wspomagać podnoszenie standardów dydaktycznych, nie tylko podczas pandemii. Pomimo iż część ankietowanych w miarę sprawnie posługiwała się dostępnymi formami nauczania zdalnego, wciąż istotne jest ustawiczne zachęcanie kadry do zdobywania nowych kwalifikacji pozwalających na stosowanie w stacjonarnej dydaktyce akademickiej nowych form kształcenia wykorzystujących nowoczesne technologie.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- Bożykowski M., Izdebski A., Jasiński M., Konieczna-Sałamatin J., *Nauczanie w dobie pandemii i perspektywa powrotu do normalności. Raport*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa luty 2001, Raport_COVID_2503_zmn.pdf (uw.edu.pl) [dostęp 24.06.2022].
- Romaniuk M.W., Łukasiewicz-Wieleba J., *Raport z badań. Zdalna edukacja kryzysowa w APS w okresie pandemii COVID-19 z perspektywy rocznych doświadczeń*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021, Raport z badań (aps.edu.pl) [dostęp 24.06.2022].

⁵ M.in.: M. Bożykowski, A. Izdebski, M. Jasiński, J. Konieczna-Sałamatin, *Nauczanie w dobie pandemii i perspektywa powrotu do normalności. Raport*. Uniwersytet Warszawski, Warszawa, 2021, http://pejk.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/289/2021/03/Raport_COVID_2503_zmn.pdf [dostęp 24.06.2022]; M.W. Romaniuk, J. Łukasiewicz-Wieleba, *Raport z badań. Zdalna edukacja kryzysowa w APS w okresie pandemii COVID-19 z perspektywy rocznych doświadczeń*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Warszawa 2021, Raport z badań (aps.edu.pl) [dostęp 24.06.2022]; W. Szymańska, *Raport z ewaluacji zajęć dydaktycznych prowadzonym w trybie zdalnym w semestrze letnim roku akademickiego 2019/2020*, Akademia Pomorska, Słupsk 2020, <https://docplayer.pl/203936035-Raport-z-ewaluacji-zajec-dydaktycznych-prowadzonych-w-trybie-zdalnym-w-semestrze-letnim-roku-akademickiego.html> [dostęp 26.06.2022].

- Szymańska W., *Raport z ewaluacji zajęć dydaktycznych prowadzonym w trybie zdalnym w semestrze letnim roku akademickiego 2019/2020*, Akademia Pomorska, Słupsk 2020, <https://docplayer.pl/203936035-Raport-z-ewaluacji-zajec-dydaktycznych-prowadzonych-w-trybie-zdalnym-w-semestrze-letnim-roku-akademickiego.html> [dostęp 26.06.2022].
- Netykieta, czyli savoir-vivre podczas zdalnej edukacji, <https://www.sp1.ilawa.pl/2020/11/16/netykieta-czyli-savoir-vivre-podczas-zdalnej-edukacji/> [dostęp 20.06.2022].
- Zarządzenie nr 19/2021 Dziekana Wydziału Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 8 grudnia 2021 r., https://wnhip.uni.wroc.pl/content/download/55015/285622/file/Zarz%C4%85dzenie%20Dziekana%20nr%2019_2021%20studia%20zdalne_v2.pdf [dostęp 20.06.2022].
- Zarządzenie nr 116/2020 Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 3 września 2020 r. w sprawie zasad funkcjonowania Uniwersytetu Wrocławskiego w związku z wystąpieniem stanu epidemii COVID-19, https://www.ing.uni.wroc.pl/data/files/druki-i-aktualnosci/lib-nr_116_2020_zarzadzenie_funkcjonowanie-uwr-w-zwiazku-z-covid_19.pdf [dostęp 20.06.2022].